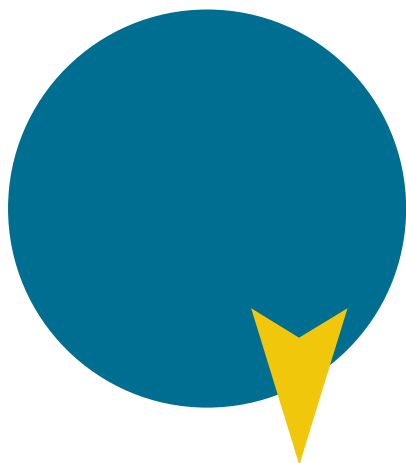

COMPENDIU DE STUDII ȘI ANALIZE PRIVIND DREPTURILE DIGITALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Chișinău, 2024

Documentul a fost elaborat de Asociația Promo-LEX în cadrul Proiectului „CSO Meter: Împuterniciți pentru acțiune”, implementat cu suportul financiar al Uniunii Europene. Proiectul este implementat de Centrul European pentru Dreptul Non Profit (ECNL) și partenerii săi: Centrul de Asistență Anticorupție al Transparency International în Armenia; MG Consulting LLC în Azerbaidjan; Institutul Societății Civile din Georgia; Asociația Promo-LEX în Moldova; ISAR Ednannia în Ucraina. Conținutul acestuia este responsabilitatea exclusivă a autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al Uniunii Europene.

Proiectul este cofinanțat de Platforma Națională a Forumului Societății Civile din Parteneriatul Estic.

Finanțat de
Uniunea Europeană

Promo-LEX
Promovarea democrației și a drepturilor omului

European Center for
Not-for-Profit Law

 csometer

 **PLATFORMA
NAȚIONALĂ DIN MOLDOVA**
FORUMUL SOCIETĂȚII CIVILE AL PARTENERIATULUI ESTIC

CUPRINS

INTRODUCERE.....	4
INTRODUCERE ÎN DREPTURILE DIGITALE	5
STUDII ȘI ANALIZE PRIVIND DREPTURILE DIGITALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA (TABEL DE SINTEZĂ)	6
DOCUMENTE ANALIZATE. PRINCIPALELE CONSTATĂRI ȘI RECOMANDĂRI	9
Libertatea de Exprimare și Impasul Geopolitic: Apărarea Spațiilor Digitale ale Republicii Moldova (Victoria Roșă, Freedom House), 2020	9
Studiu privind cadrul legal și realizarea libertății de întrunire online în Republica Moldova (Florin Gîscă, Alexandru Postica, Asociația Promo-LEX), 2020	11
Inteligența artificială și rolul actorilor societății civile — cazul Republicii Moldova (Ilie Chirtoacă, Centrul de Resurse Juridice din Moldova), Document de politici publice, 2021	13
Pandemia, videoconferința și accesul la justiție (CPR Moldova), Articol, 2021	15
Raport de monitorizare a întrunirilor publice online (Alexandru Postica, Florin Gîscă, Asociația Promo-LEX), 2021	17
Reglementarea eficientă a mediului online în Republica Moldova: lecții învățate și cele mai bune practici ale altor țări (Alexei Marciuc, Freedom House), Sinteză de politici, Media Forward, Nr 16, Septembrie 2021	19
Ce sunt drepturile digitale și cum s-au respectat în pandemie? (Radu Mîrza, CPR Moldova), Articol, 2021	22
Drepturile omului pe internet: Corelația și interdependența dintre drepturile offline și cele online (Andrei Smochină, doctor habilitat, profesor universitar, Academia de Administrare Publică, Alexandru Țărnă, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova), Articol științific, Administrarea Publică nr. 1, 2022	24
Ascuns la vedere. Cercetare privind responsabilitatea Companiilor de Telecomunicații folosind metodologia Ranking Digital Rights – Moldova (Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), Cercetare, 2023	26
Drepturile digitale în Republica Moldova: Oportunități și responsabilități în vreme de război hibrid (Cristina Durnea, Centrul pentru Jurnalism Independent), Document analitic, 2023	28
Accesul la justiție prin prisma digitalizării informației (Tatiana Ciaglic, formator INJ, membru CSM, doctorand USM), Articol științific, Revista Institutului Național al Justiției Nr. 3(66), 2023	32
CSO Meter Moldova 2024, Capitolul 11 „Drepturile digitale” (Asociația Promo-LEX), Raport de țară, 2024	34

INTRODUCERE

Context

În ultimii ani asistăm la un proces de digitalizare intensă a societății cu implicații pe dimensiunile economice, sociale și politice. Unul din catalizatorii digitalizării și implicit a focalizării atenției asupra proceselor din mediul digital a fost pandemia de COVID-19. Pandemia a dinamizat unele procese de digitalizare începute anterior și a contribuit la schimbarea paradigmei privind rolul internetului și a digitalizării în viețile noastre. Dezvoltarea sistemelor de inteligență artificială (IA) a devenit subiect de primă importanță în agenda publică și politică din ultima perioadă.

La nivel internațional se poartă o discuție amplă cu privire la implicațiile pe care le presupune digitalizarea și IA asupra respectării drepturilor omului. În același timp, în Republica Moldova impactul digitalizării asupra drepturilor omului nu este în prim-planul discuțiilor, atenția principală fiind acordată aspectelor tehnologice.

Scopul acestui compendiu este să servească la documentarea inițială a unui dialog multidimensional pe tema drepturilor digitale în Republica Moldova, reunind actori relevanți din instituțiile publice, mediul de afaceri și societatea civilă. Compendiul prezintă o sinteză a constatărilor, concluziilor și recomandărilor privind impactul tehnologiilor digitale asupra drepturilor omului, bazată pe cercetări și analize realizate în acest domeniu în Republica Moldova.

Metodologie

Pentru elaborarea compendiului au fost analizate studiile, rapoartele, analizele, articolele științifice și articolele analitice care tratează subiectul drepturilor digitale per ansamblu sau aspecte specifice privind exercitarea anumitor drepturi și libertăți în context digital în Republica Moldova. În vizor au intrat lucrările publicate după anul 2020.

În procesul de selectare a publicațiilor s-a ținut cont de câteva criterii: i) acoperirea unui spectru cât mai larg de drepturi digitale; ii) fundamentarea și relevanța constatărilor și recomandărilor; și iii) actualitatea subiectului pentru Republica Moldova.

Conținutul analizelor incluse în compendiu a fost sintetizat cu ajutorul tehnologiei IA și a fost validat de autorii documentelor incluse în selecție. Informația de sinteză include o descriere succintă a subiectului abordat, a constatărilor și recomandărilor fiecărei analize. Compendiul mai include un index al analizelor cu linkuri la conținutul complet al analizei.

Compendiul nu reprezintă o selecție exhaustivă a tuturor publicațiilor pe subiectul drepturilor digitale din perioada vizată. Totodată, completarea compendiului a urmărit includerea unui spectru divers al subiectelor selectate care include următoarele drepturi și libertăți digitale: libertatea de exprimare și accesul la informație, dreptul la respectarea vieții private și de familie, libertatea de întrunire, accesul la internet și aspecte privind gestionarea tehnologiilor privind IA.

Acest compendiu a fost sintetizat de Asociația Promo-LEX cu suportul CSO Meter HUB.

INTRODUCERE ÎN DREPTURILE DIGITALE

Drepturile digitale reprezintă o extensie a drepturilor fundamentale ale omului, în mediul digital, pornind de la ideea susținută de Consiliul pentru Drepturile Omului al ONU că drepturile de care beneficiază oamenii offline trebuie protejate și online¹. Conceptul se referă în mod special la exercitarea și protejarea drepturilor existente în contextul aplicării tehnologiilor digitale. Conform Consiliului Europei, drepturile digitale sunt esențiale pentru a asigura respectarea demnității umane și a egalității în fața expansiunii tehnologiilor informaționale. Importanța drepturilor digitale este accentuată de creșterea interacțiunilor sociale, economice și culturale care au loc în spațiul digital.

Pe fondul digitalizării accelerate, internetul este considerat un mediu esențial pentru realizarea libertății de exprimare – aceasta fiind și una din cele mai des menționate dintre drepturilor digitale. Totuși spectrul de drepturi digitale este mai vast, în continuă extindere și include dreptul de acces la informație, dreptul la respectarea vieții private și de familie, inclusiv protecția datelor cu caracter personal, dreptul la educație, dreptul la un proces echitabil, inclusiv accesul la justiție, libertatea de asociere și întrunire online.

În acest context se mai conturează un drept emergent: dreptul de acces la internet, care în unele țări a fost deja recunoscut în diferite forme. În UE, de exemplu blocarea, limitarea și discriminarea traficului de internet de către furnizorii de servicii de internet (ISP) nu sunt permise². Promovarea accesului la internet ca un drept fundamental al omului este una din prioritățile [Strategiei de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2020-2030](#). Pe lângă politicile publice, care reglementează și garantează accesul la internet, un element esențial îl reprezintă infrastructura care permite utilizarea tehnologiilor necesare exercitării drepturilor digitale. Totodată, un aspect important pentru drepturile digitale este asigurarea accesului egal la tehnologie, iar problema care trebuie soluționată în acest context este decalajul digital dintre diferite segmente sociale.

Viziunea și abordarea pentru protecția drepturilor digitale au fost reflectate în documente regionale precum [Declarația europeană privind drepturile și principiile digitale pentru deceniul digital](#) sau [Ghidul în Drepturile Omului pentru Utilizatorii de internet Consiliului Europei](#). Reglementarea drepturilor digitale este un proces în plină desfășurare la nivel european care s-a concretizat până acum la nivel de UE prin [Actul legislativ European privind serviciile digitale \(DSA\)](#), [Legea UE privind IA](#), [Regulamentul General privind Protecția Datelor \(GDPR\)](#), și prin [Convenția-cadru a CoE privind inteligența artificială, drepturile omului, democrația și statul de drept](#) semnată și de Republica Moldova în septembrie 2024.

Drepturile digitale nu sunt doar un concept teoretic, ci un set de principii și reglementări menite să asigure că beneficiile tehnologiei sunt accesibile tuturor, fără a periclita libertățile fundamentale și siguranța individuală. Acestea constituie baza unei societăți digitale echitabile și incluzive. Drepturile digitale nu sunt doar o chestiune tehnologică, ci și una socială și politică. Ele sunt esențiale pentru a menține echilibrul între inovația tehnologică și respectarea valorilor fundamentale ale unei societăți democratice. Garantarea lor necesită colaborare internațională, transparență din partea companiilor și educația utilizatorilor privind drepturile și responsabilitățile lor online.

1 Consiliul ONU pentru Drepturile Omului Promovarea, protecția și exercitarea drepturilor omului pe internet <https://documents.un.org/doc/undoc/lt/d/g16/131/89/pdf/g1613189.pdf>

2 <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/open-internet#:~:text=Under%20these%20rules%2C%20blocking%2C%20throttling,in%20exceptional%20and%20temporary%20situations.>

STUDII ȘI ANALIZE PRIVIND DREPTURILE DIGITALE ÎN REPUBLICA MOLDOVA (TABEL DE SINTEZĂ)

	Titlu	Autor	Publicat	Drepturile digitale vizate
1.	Libertatea de Exprimare și Impasul Geopolitic: Apărarea Spațiilor Digitale ale Republicii Moldova ³	Freedom House (Victoria Roșă)	2020	• Libertatea de exprimare
2.	Studiu privind cadrul legal și realizarea libertății de întrunire online în Republica Moldova ⁴	Asociația Promo-LEX (Florin Gîscă, Alexandru Postica)	2020	• Libertatea de întrunire
3.	Document primar de politici publice Inteligența artificială și rolul actorilor societății civile — cazul Republicii Moldova ⁵	Centrul de Resurse Juridice din Moldova (Ilie Chirtoacă)	2021	• Inteligența artificială
4.	Articol analitic Pandemia, videoconferința și accesul la justiție ⁶	Centrul de Politici și Reforme (CPR Moldova)	2021	• Accesul la justiție
5.	Raport de monitorizare a întrunirilor publice online ⁷	Asociația Promo-LEX (Alexandru Postica, Florin Gîscă)	2021	• Libertatea de întrunire

3 https://freedomhouse.org/sites/default/files/2020-02/1-Freedom_of_Expression_Geopolitical_Stalemate_FINAL_ROMANIAN.pdf

4 <https://promolex.md/19257-studiului-privind-cadrul-legal-si-realizarea-libertatii-de-intrunire-online-in-republica-moldova/?lang=ro>

5 https://crjm.org/wp-content/uploads/2021/08/CRJM-study_Moldova_Digital-Literacy-Program-ROM-fin.pdf

6 <https://cpr.md/2021/05/18/pandemia-videoconferinta-si-accesul-la-justitie/>

7 <https://promolex.md/21295-raport-de-monitorizare-a-intrunirilor-publice-online/?lang=ro>

6.	Reglementarea eficientă a mediului online în Republica Moldova: lecții învățate și cele mai bune practici ale altor țări ⁸	Freedom house (Alexei Marciuc)	2021	<ul style="list-style-type: none"> • Libertatea de exprimare și dreptul de acces la informație • Dreptul la respectarea vieții private și de familie, inclusiv protecția datelor cu caracter personal
7.	Articol analitic Ce sunt drepturile digitale și cum s-au respectat în pandemie? ⁹	Centrul de Politici și Reforme CPR Moldova (Radu Mîrza)	2021	<ul style="list-style-type: none"> • Drepturile digitale • Dreptul la educație • Dreptul la un proces echitabil / accesul la justiție • Libertatea de exprimare și dreptul de acces la informație
8.	Articol științific, Administrația Publică nr. 1, 2022 Drepturile omului pe internet: corelația și interdependența dintre drepturile offline și cele online ¹⁰	Andrei Smochină, doctor habilitat, profesor universitar, Academia de Administrare Publică; Alexandru Țărnă, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova	2022	<ul style="list-style-type: none"> • Drepturile digitale
9.	Cercetare Hidden in Plain Sight. Telco Accountability Research Using Ranking Digital Rights Methodology – Moldova (Ascuns la vedere. Cercetare privind responsabilitatea Telco folosind metodologia Ranking Digital Rights – Moldova) ¹¹	Balkan Investigative Reporting Network (BIRN)	2023	<ul style="list-style-type: none"> • Dreptul la respectarea vieții private și de familie, inclusiv protecția datelor cu caracter personal, • Libertatea de exprimare • Drepturile digitale

8 https://freedomhouse.org/sites/default/files/2021-10/fh-pb_16-Designing-Effective-Online-Regulation_Rom.pdf

9 <https://cpr.md/2021/11/22/ce-sint-drepturile-digitale-si-cum-s-au-respectat-in-pandemie/>

10 <https://iap.gov.md/repository/files/original/a4c744da8ff26a4796c1abea75382a6dd6b4d07b.pdf>

11 <https://balkaninsight.com/ranking-digital-rights-in-the-balkans/moldova-report-mo/>

10.	Document analitic Drepturile digitale în Republica Moldova: Oportunități și responsabilități în vreme de război hibrid. ¹²	Centrul pentru Jurnalism Independent (Cristina Durnea)	2023	<ul style="list-style-type: none"> • Drepturile digitale • Dreptul de acces la internet • Protecția datelor cu caracter personal • Libertatea de exprimare
11.	Articol științific Accesul la justiție prin prisma digitalizării informației ¹³	Tatiana Ciaglic, formator INJ, membru CSM, doctorand USM	2023	<ul style="list-style-type: none"> • Accesul la justiție • Protecția datelor cu caracter personal
12.	Raport Libertatea pe Internet în Republica Moldova ¹⁴	Freedom House (Alexei Marciuc)	2024	<ul style="list-style-type: none"> • Dreptul de acces la internet • Libertatea de exprimare • Dreptul la respectarea vieții private și de familie, inclusiv protecția datelor cu caracter personal • Libertatea de asociere • Libertatea de întrunire
13.	Raport anual CSO Meter Moldova, Capitolul Drepturi digitale ¹⁵	Asociația Promo-LEX (Florin Gîscă)	2024	<ul style="list-style-type: none"> • Drepturile digitale

12 https://cji.md/wp-content/uploads/2023/12/Digital_Rights_Report_IJC_2023_upd.pdf

13 https://www.inj.md/sites/default/files/new/new-year/42-46_53.pdf

14 <https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-11/Moldova-Internet-Freedom-2024-Rom.pdf>

15 <https://promolex.md/raport-de-tara-cso-meter-moldova-2024/>

DOCUMENTE ANALIZATE. PRINCIPALELE CONSTATĂRI ȘI RECOMANDĂRI

Libertatea de Exprimare și Impasul Geopolitic: Apărarea Spațiilor Digitale ale Republicii Moldova

Victoria Roșă, Freedom House, 2020

Aspectele abordate

Modul în care Republica Moldova a abordat securitatea informațională în fața amenințărilor geopolitice, inclusiv războiul hibrid, prin introducerea acestui concept în politica sa națională în 2017-2018.

Sinteza constatărilor

- Republica Moldova a integrat securitatea informațională în politica națională de securitate ca răspuns la amenințările geopolitice și războiul hibrid din regiunea Eurasiei (2017-2018).
- Cadrul legal al țării se concentrează pe amenințările externe, ignorând actorii interni care produc și distribuie propagandă și dezinformare.
- Internetul este una dintre cele mai de încredere surse de informații pentru cetățeni, conform sondajelor.
- Datorită lacunelor legislative privind mass-media, organizațiile societății civile (OSC) sunt cele care combat dezinformarea în spațiile digitale.
- Moldova nu dispune de mecanisme eficiente pentru identificarea și combaterea amenințărilor hibride precum știrile false și propaganda.
- Platformele online favorizează răspândirea intoleranței și a discursului de ură mai mult decât presa tradițională.
- Este necesară implicarea activă a publicului în combaterea amenințărilor la adresa securității informaționale, mai ales în contextul tranziției democratice a țării.

Recomandări

Pentru Autorități și Societatea Civilă

- ▶ Protecția spațiilor informaționale: Actualizarea cadrului legal pentru a include noi amenințări hibride și reglementarea eficientă a spațiilor digitale, fără a limita libertatea de exprimare.
- ▶ Definierea clară a termenilor: Propagandă, dezinformare și știri false să fie definite ca amenințări de securitate și incluse în legislație, conform standardelor internaționale.
- ▶ Evaluarea riscurilor: Stabilirea unei imagini complete a riscurilor în spațiul media, cu accent pe mediul digital și social media.

- ▶ Reglementarea spațiilor digitale: Crearea unui cadru legal care să reflecte riscurile actuale și să protejeze drepturile omului.
- ▶ Educație digitală: Dezvoltarea programelor de educație mediatică și digitală pentru conștientizarea riscurilor și igiena digitală.
- ▶ Clarificarea surselor de informații: Ghiduri pentru identificarea portalurilor de știri autentice și combaterea armelor informaționale în cadrul electoral.

Pentru mass-media digitale și rețelele sociale

- ▶ Respectarea drepturilor omului și implementarea unui cadru legal adecvat pentru platformele online.
- ▶ Colaborare între rețelele sociale și societatea civilă pentru raportarea știrilor false și activităților dăunătoare.
- ▶ Clarificarea conținutului jurnalistic pentru ca publicul să distingă cu ușurință între tipurile de informații.
- ▶ Reglementarea igienei digitale și combaterea dezinformării în special în timpul alegerilor.

Studiu privind cadrul legal și realizarea libertății de întrunire online în Republica Moldova

Florin Gîscă, Alexandru Postica, Asociația Promo-LEX, 2020

Aspectele abordate

Prezentarea conceptului de întrunire publică online, condițiile și cadrul practic necesar precum și avantajele și dezavantajele întrunirilor online. Analiza cadrul legal național și internațional privind libertatea de întrunire online și exemple de întruniri online din Republica Moldova.

Sinteza constatărilor

- Internetul este de mult timp un instrument foarte important pentru întrunirile publice obișnuite din Republica Moldova. Planificarea, organizarea, promovarea și mediatizarea unei întruniri publice este aproape imposibilă fără internet.
- Întruniri publice în mediul online sunt caracterizate în mare măsură de elementele constitutive ale unei întruniri offline (locul desfășurării în mediul online, mesajul/scopul comun, prezența temporară, caracterul pașnic) doar că prezintă particularități specifice mediului online, descrise în studiu.
- Rezoluția Consiliului Drepturilor Omului al ONU (CDO) nr. 21/16 din 27.09.2012, reiterează obligația statelor să respecte și să protejeze drepturile tuturor persoanelor la întruniri pașnice și la asociere, atât online, cât și offline, vizând inclusiv contextul alegerilor și persoanele cu viziuni minoritare sau disidente, apărătorii drepturilor omului, migranții, care promovează aceste drepturi.
- Comentariile generale nr. 37 (2020) ale Adunării Generale a ONU cu privire la întrunirile pașnice (articolul 21) subliniază că prevederile art. 21 protejează întrunirile pașnice oriunde s-ar desfășura: în afara clădirilor, în interiorul clădirilor sau online; în spațiile publice sau private; ori în combinație. Documentul mai subliniază necesitatea respectării accesului la internet ca o precondiție pentru garantarea dreptului la întrunire.
- Formele de întruniri online identificate în Republica Moldova includ petițiile online, etichetările (#hashtag), flashmob-uri online, postări și repostări pe rețele sociale, acțiuni de solidarizare). Este atestat și fenomenul întrunirilor internaționale (sub formă de hashtag, distribuire de imagini simbolice, bombardare cu e-mailuri).

Concluzii

- ▶ Întrunirile online sunt un fenomen în dezvoltare, care va crește în amploare în contextul avansării digitalizării și migrării activităților în spațiul virtual. Izolarea fizică determinată de pandemia de COVID-19 a servit drept catalizator pentru accelerarea digitalizării.
- ▶ Majoritatea întrunirilor offline conțin deja elemente de online și sunt, de facto, întruniri hibrid (combinat offline-online).

- ▶ Reglementările și rezoluțiile structurilor internaționale converg spre protejarea libertății de întrunire în spațiul online. Întrunirile online ar trebui să se bucure cel puțin de același grad de protecție de care se bucură întrunirile offline.
- ▶ Legislația Republicii Moldova nu împiedică desfășurarea întrunirilor online, dar nici nu oferă protecție suficientă pentru organizatorii și participanții la astfel de întruniri. Instituțiile de stat urmează să își adapteze instrumentele și actele normative în așa mod, încât să asigure un beneficiu tuturor persoanelor care intenționează să desfășoare întruniri online indiferent de locul aflării.
- ▶ Întrunirile online prezintă o serie de avantaje, care în timp le vor oferi predilecție în comparație cu întrunirile offline. Printre aceste avantaje se numără ușurința de organizare, audiența potențial nelimitată, lipsa barierelor fizice, geografice, lipsa pericolului fizic.
- ▶ Întrunirile online se confruntă cu o serie de limite și bariere, care trebuie depășite pentru ca întrunirea să producă un impact mai mare. Dezavantajele principale țin de barierele asociate cu accesul limitat la audiență, algoritmi de distribuire, bulele informaționale, securitatea datelor cu caracter personal ale participanților.
- ▶ În Republica Moldova, întrunirile online sunt mai rare decât întrunirile offline, dar există deja o practică constantă de diverse forme.

Inteligența artificială și rolul actorilor societății civile — cazul Republicii Moldova

Ilie Chirtoacă, Centrul de Resurse Juridice din Moldova,
Document de politici publice, 2021

Aspectele abordate

Impactul utilizării sistemelor automatizate și a inteligenței artificiale (IA) asupra drepturilor omului, cu un accent specific pe Republica Moldova. Se evidențiază riscurile legate de discriminare, inegalitate, manipulare și încălcarea drepturilor fundamentale, precum și rolul societății civile în adresarea lipsa unei reglementări adecvate în acest domeniu la nivel național.

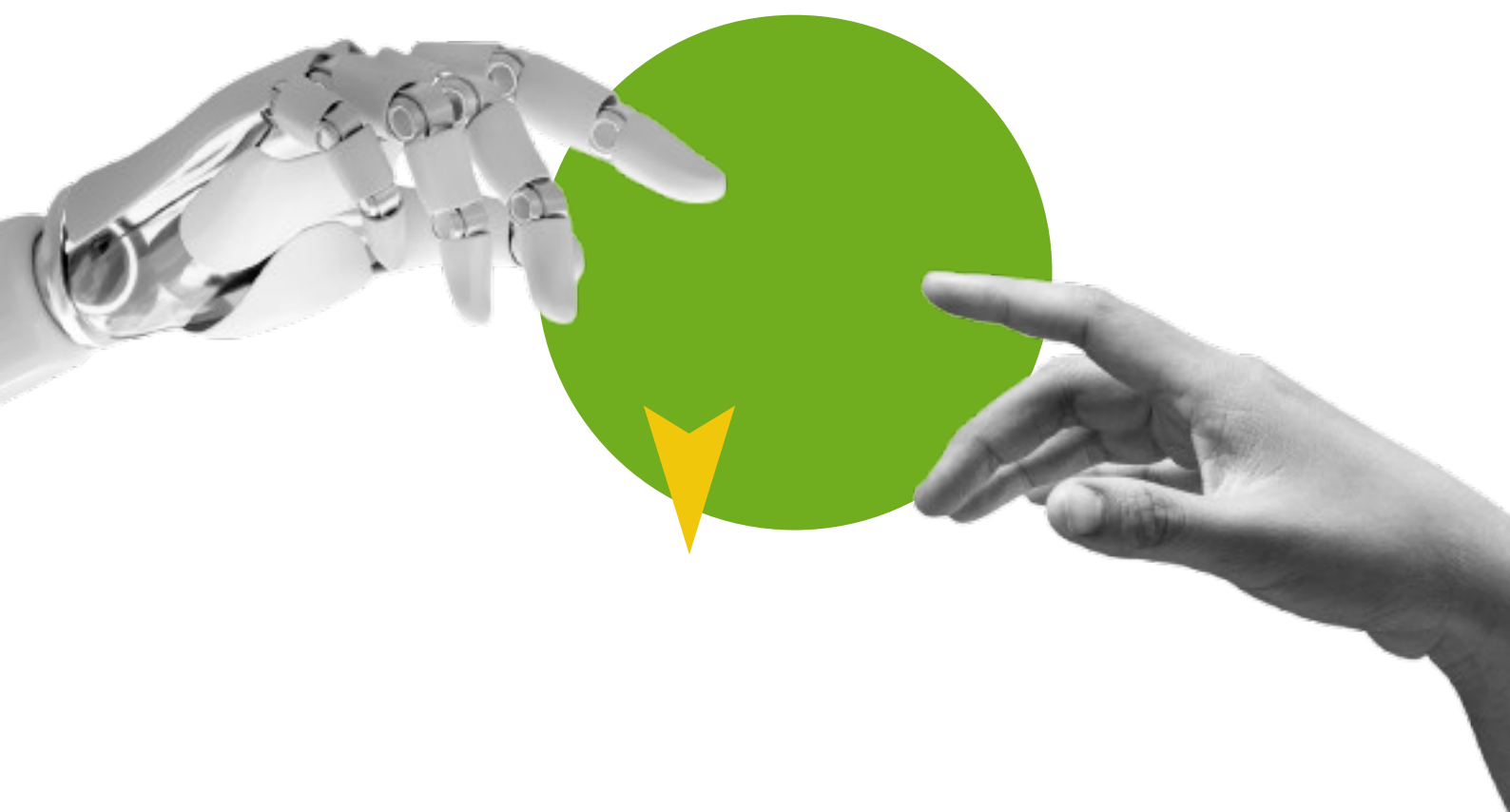
Sinteza constatărilor

- Sistemele automatizate pot afecta drepturile omului prin integrarea erorilor și prejudecăților umane, ceea ce poate duce la discriminare, accentuarea inegalității și limitarea drepturilor civile, politice, sociale, economice și culturale, influențând astfel perspectivele asupra locurilor de muncă și relațiile sociale.
- Utilizarea sistemelor automatizate clasificate drept inteligență artificială poate avea atât efecte pozitive, cât și efecte negative. Potențiale efecte negative pot afecta libertatea de exprimare (dreptul de a împărtăși și de a primi idei), dreptul la viață privată, nediscriminare și egalitate, dreptul la securitate socială, dreptul la educație, libertatea de circulație, acces la justiție, dreptul la un proces echitabil, conținut manipulator / înșelător.
- Până în mai 2021, mai mult de 50 de țări din întreaga lume au adoptat strategii naționale în domeniul inteligenței artificiale, care abordează în mod larg și strategic dezvoltarea și implementarea sistemelor de inteligență artificială.
- Atât statul Republica Moldova, cât și actorii societății civile nu au o înțelegere suficientă a impactului sistemelor automatizate, dar, având în vedere experiența altor țări și mecanisme internaționale, este doar o chestiune de timp până când sectorul public și privat vor începe să se intereseze de acest subiect.
- În Republica Moldova deja există un mediu favorabil pentru dezvoltarea și implementarea ecosistemelor inteligenței artificiale. Sistemele automatizate sau sistemele de inteligență artificială încă rămân în zona obscură, nefiind reglementate adecvat.

Recomandări

- ▶ Crearea unui nucleu de OSC-uri care să fie instruite cu privire la importanța implicării lor în viitoarele dezbateri despre inteligența artificială în Moldova, depășind concepția greșită că doar OSC-urile cu competențe tehnologice pot participa la dezbaterile despre inteligența artificială.
- ▶ Cartarea practicilor și experiențele legate de inteligența artificială în sectoarele public, privat și necomercial, precum și cadrul normativ relevant pentru agenda privind inteligența artificială.

- ▶ Dialogul cu sectorul privat și guvernul privind inteligența artificială pentru a asigura respectarea standardelor internaționale în domeniul drepturilor omului la elaborarea politicilor privind inteligența artificială. Includerea în dialog a OSC-urilor și apărătorii drepturilor omului, care înțeleg cel mai bine impactul IA asupra acestor drepturi.
- ▶ Republica Moldova ar putea să se inspire din reglementările Consiliului Europei și Uniunii Europene pentru a dezvolta cadre legislative și de supraveghere eficiente care să protejeze drepturile omului în utilizarea sistemelor algoritmice. inclusiv prin valorificarea calității de membră a CE și a Comitetului ad-hoc pentru inteligența artificială (CAHAI).

Pandemia, videoconferința și accesul la justiție

Centrul de Politici și Reforme (CPR Moldova), Articol, 2021

Aspecte abordate

Accesul la justiție prin intermediul videoconferinței în timpul pandemiei de COVID-19. Avantajele și riscurile utilizării sistemului de videoconferință (SCV).

Constatări

- Sistemul de videoconferință (SVC) a fost introdus în Moldova cu întârziere față de alte state, dar la momentul potrivit, înainte de pandemie, în cadrul informatizării justiției.
- Începând din 2003, prin modificări ale Codului de Procedură Penală, s-a permis audierea martorilor prin teleconferință. În 2012, instanțele și procuraturile au fost dotate cu SVC pentru protecția martorilor în cazurile de trafic de persoane, dar inițiativa nu a fost extinsă la nivel de sistem.
- În 2017, prin colaborarea cu partenerii externi (USAID), au fost introduse modificări legislative pentru utilizarea SVC în cazurile legate de executarea pedepsei, în special pentru ușurarea pedepsei sau plângerile împotriva organelor care execută sentințele.
- Până la sfârșitul anului 2019, toate instanțele centrale și penitenciarele erau dotate cu SVC, ca o soluție pentru evitarea întârzierilor și economisirea resurselor pentru transportul deținuților.
- Deși SVC a fost extins pentru audierea persoanelor deținute în cauzele penale în timpul pandemiei, în cauzele civile a fost utilizat rar, principalele obstacole fiind identificarea persoanelor și lipsa de semnături digitale funcționale.
- Audierea obligatorie prin SVC a deținuților, fără acordul lor, ridică îngrijorări privind dreptul la prezență fizică în instanță și separarea puterilor în stat.
- Organismele internaționale recomandă prezența fizică în instanță, mai ales pentru deținuți, pentru a asigura accesul la justiție și a proteja împotriva relelor tratamente în penitenciare.
- Deținuții s-au plâns de conexiuni slabe la internet, afectând desfășurarea audierilor. Au fost semnalate, de asemenea, probleme legate de confidențialitatea discuțiilor dintre avocați și deținuți.
- După perioada stării de urgență, utilizarea SVC a crescut considerabil, ajungând la 1350 de cauze pe lună, datorită acțiunilor sistemului judecătoresc și asistenței externe.
- Până în 2025, se planifică extinderea SVC în instanțe și penitenciare, creșterea tipurilor de cauze soluționate prin acest sistem și instruirea continuă a utilizatorilor.

Concluzii

- ▶ Sistemul judecătoresc din Moldova a fost nevoit să se adapteze la pandemie, folosind soluții de participare la distanță în ședințele de judecată.
- ▶ Moldova era relativ pregătită datorită partenerilor străini, având dotări pentru videoconferințe în instanțe și penitenciare, care au fost implementate din 2018.
- ▶ Aceste sisteme erau inițial destinate doar pentru cazurile cu persoane deținute, dar în pandemie, utilizarea lor a fost extinsă și obligatorie pentru toate audierile de acest tip.
- ▶ Există riscul de încălcare a drepturilor omului și a principiilor justiției penale în cazul impunerii acestei soluții, în special în dosarele penale.
- ▶ Majoritatea ședințelor din Moldova fie au avut loc fizic, expunând participanții la riscuri sanitare, fie au fost amânate, afectând accesul la justiție.
- ▶ În timp ce alte state au implementat ședințe online pe scară largă, autoritățile moldovene nu au explorat suficient această opțiune.
- ▶ Trecerea la ședințe online necesită adaptarea legislației și rezolvarea problemelor practice, cum ar fi identificarea participanților și documentarea procedurilor.
- ▶ Utilizarea tehnologiei în justiție ar trebui planificată pe termen lung, fiind evaluată individual, în special în dosarele penale, fără a fi impusă în mod automat.

Raport de monitorizare a întrunirilor publice online

Alexandru Postica, Florin Gîscă, Asociația Promo-LEX, 2021

Aspectele abordate

Monitorizarea întrunirilor publice online din Republica Moldova, din perioada 15 iulie-15 octombrie 2021. Date calitative și cantitative cu privire la formele întrunirilor monitorizate, profilul organizatorilor, participanții, platformele utilizate, vizibilitate, problemele abordate și mesajele promovate, exemple de întruniri monitorizate.

Constatări

- Au fost identificate 70 de evenimente online, din care au fost monitorizate 45 de întruniri bazate digital, inclusiv 11 hibride (adică au avut și o extensie fizică sau o continuare și în mediul fizic). Locul preferat pentru desfășurare a fost Facebook (27 de întruniri (60% din total), urmată de Instagram cu 16 întruniri (36%) și platformele pentru petiții (17 întruniri). Formele întrunirilor online au inclus etichetările hashtag (23 de întruniri), petiție (19), postări (5), și altele (ramă de profil, story, cauză, eveniment, campanie). 75% din întruniri au avut până la 500 de participanți, dar au fost și întruniri (internaționale) cu peste 5000 de participanți.

Concluzii

- Accesul la internet și la furnizorii de conținut și servicii online, a fost liber și neîngrădit. Autoritățile publice, operatorii comerciali și terțele persoane nu au creat obstacole în exercitarea libertății de întrunire online.
- Întrunirile digitale și hibride au fost utilizate frecvent. Aceste practici demonstrează că societatea este pregătită să participe la întruniri publice mediate digital, chiar dacă participanții nu sunt întotdeauna conștienți că își exercită dreptul la libera întrunire.
- În condiții de izolare fizică ca urmare a pandemiei de Covid-19, aceste forme de întrunire reprezintă alternative importante capabile să asigure realizarea dreptului la întrunire pașnică.
- Securitatea informațională nu a fost o preocupare majoră pentru organizatorii întrunirilor online, deoarece nu au existat cazuri semnificative de sistare a internetului sau persecuții, cu o singură excepție care poate fi considerată atipică.
- În cadrul întrunirilor monitorizate nu au fost identificate elemente interzise, pasibile de interzicere prin Hotărârile instanțelor de judecată.
- Desfășurarea întrunirilor digitale implică costuri semnificativ mai mici decât întrunirile fizice, deoarece nu necesită cheltuieli pentru transport, asigurarea ordinii publice sau alte resurse care ar implica costuri suplimentare.
- Impactul și eficiența întrunirilor digitale rămân dificil de evaluat, iar organizatorii ar trebui să analizeze rezultatele acestora, concentrându-se pe elemente precum

numărul de participanți, aprecieri și vizualizări, care sunt esențiale pentru campaniile informaționale și de solidarizare.

Recomandări

Pentru organizatorii întrunirilor online

- ▶ Să evalueze impactul întrunirilor și să ofere concluzii de totalizare a acestora prin difuzarea publică a rezultatelor.
- ▶ Să diversifice mijloacele și elementele digitale în cadrul întrunirilor publice desfășurate.
- ▶ Să coopereze cu societatea civilă și misiunile de observare, informând despre obstacolele în desfășurarea întrunirilor, precum și alte informații importante pentru analiza acestora.

Pentru prestatorii de servicii digitale

- ▶ Să asigure funcționalitatea serviciilor de internet global și cu acces liber, fără blocaje, astfel asigurând realizarea Recomandărilor și Rezoluțiilor sus menționate.
- ▶ Să examineze posibilitatea diversificării platformelor predestinate pentru întrunirile digitale.

Pentru autoritățile publice

- ▶ Să instruiască personalul, în mod special angajații poliției și carabinierii, care să cunoască și să aplice prevederile standardelor internaționale în domeniul întrunirilor digitale.
- ▶ Să respecte standardele internaționale în domeniu pentru a evita ingerințe în dreptul la libera întrunire online și pentru a facilita dezvoltarea tehnologiilor digitale bazate pe drepturile omului.
- ▶ Să stabilească un dialog deschis (instituții de stat, sector comercial și OSC) cu scopul de schimb de informații și expertiză în domeniul întrunirilor digitale.

Reglementarea eficientă a mediului online în Republica Moldova: lecții învățate și cele mai bune practici ale altor țări

Alexei Marciuc, Freedom House, Sinteză de politici, Media Forward, Nr 16, Septembrie 2021

Aspecte abordate

Tendențele de reglementare a mediului online în Republica Moldova din perspectiva respectării normelor internaționale în domeniul libertății de exprimare, de recepționare și transmitere a informației și restricțiile privind accesul la conținutul online și îndeamnă la elaborarea și aplicarea unor principii, norme și proceduri decizionale comune pentru mediul online bazate pe o abordare multilaterală și care țin cont de dimensiunea economică, politică și socio-culturală.

Constatări

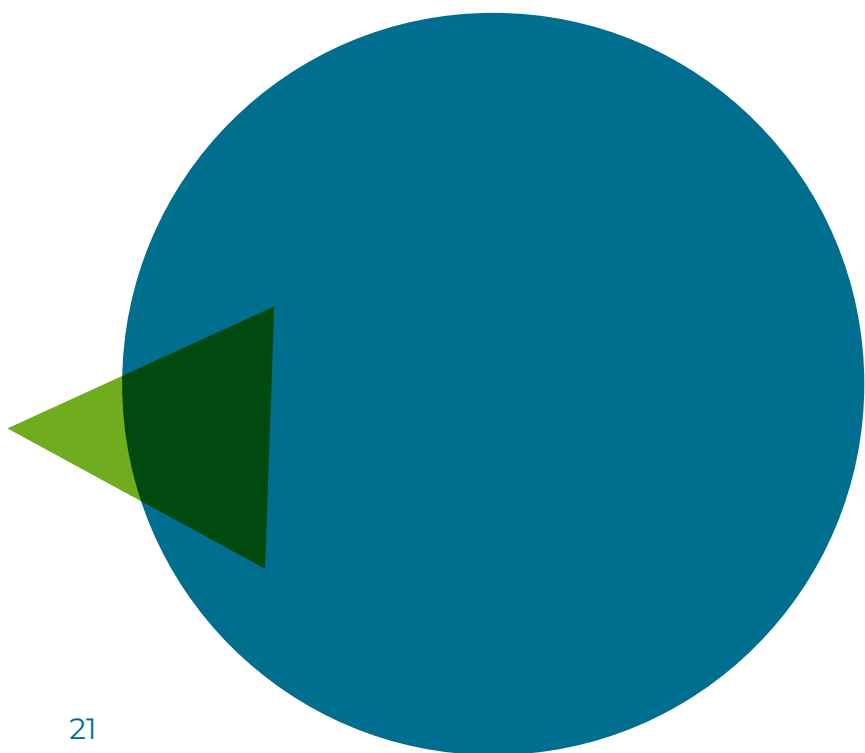
- Republica Moldova, ca membru al organizațiilor internaționale și semnatar al Acordului de Asociere cu UE, are obligația de a respecta standardele internaționale privind reglementarea spațiului online.
- Organizațiile internaționale subliniază necesitatea protejării libertății de exprimare online, evitării cenzurii excesive și promovării transparenței în reglementările internetului.
- Orice restricție trebuie să fie necesară, proporțională și bazată pe consultări publice, respectând pe deplin drepturile omului, chiar și în situații de urgență precum pandemia COVID-19.
- Transpunerea standardelor internaționale în legislația națională privind presa online este dificilă, adesea afectată de factori politici, economici, tehnologici și culturali.
- Transpunerea standardelor internaționale în legislația națională a statelor este un proces complex, influențat de factori politici, economici și culturali, și a devenit și mai dificil în timpul pandemiei, când libertatea pe internet s-a deteriorat global.
- Deși Europa a dezvoltat un mecanism de reglementare online în evoluție, diferențele legislative dintre state rămân, afectând uniformitatea aplicării legii. Recent, au fost introduse legi mai stricte privind controlul informațiilor online, cum ar fi legea UE din 2021 care obligă operatorii de internet să elimine rapid conținutul terorist, dar protejează materialele educaționale și jurnalistice. În contextul Republicii Moldova, aceste evoluții europene oferă lecții valoroase pentru reglementarea echilibrată a internetului
- În Republica Moldova, libertatea de exprimare online este într-un moment critic, marcat de măsuri restrictive impuse de autorități în contextul pandemiei COVID-19, cum ar fi blocarea unilaterală de către Serviciul de Informații și Securitate a unor site-uri acuzate de răspândirea știrilor false.
- Cadrele legislative naționale au fost criticate pentru formulările generale și lipsa de transparență în procesul de elaborare, ceea ce a dus la riscul interpretării abuzive și a controlului excesiv al statului în spațiul online. Deși proiectele controversate

precum „Mandatul de securitate” și „Big Brother” nu au fost adoptate, necesitatea reglementării eficiente a spațiului online rămâne, iar autoritățile sunt îndemnate să asigure conformitatea cu standardele internaționale și să evite măsuri care ar putea limita excesiv drepturile fundamentale.

Recomandări

- ▶ Analiza minuțioasă și comprehensivă a necesității reformelor legislative care vin în sprijinul drepturilor fundamentale, în special libertatea de exprimare, dreptul de a primi și de a transmite informația și dreptul la viața privată.
- ▶ Modificarea cadrului legislativ al Republicii Moldova pentru a stabili o legătură clară între documentele de politici și conceptuale și realitățile actuale, pentru a dezvolta o terminologie clară în baza experienței internaționale și pentru a putea răspunde noilor provocări din spațiul digital.
- ▶ Procesul de elaborare și aplicare a politicilor naționale și a procedurilor decizionale care reglementează mediul online trebuie să se bazeze pe o abordare multilaterală, transparentă și incluzivă, care va ține cont de aspectele economice, politice și socio-culturale.
- ▶ Crearea unui grup de lucru multilateral reprezentativ format din experți din societatea civilă, organizații internaționale, mediul academic cu competențe și cunoștințe în domeniul reglementării libertății de exprimare, precum și reprezentanți ai sectorului privat (furnizori de servicii și companii din domeniul IT și al comunicațiilor electronice) și ai autorităților competente, inclusiv SIS, Ministerul Afacerilor Interne și Procuratura Generală.
- ▶ Autoritățile din Republica Moldova trebuie să se ghideze de interesele legitime ale societății în ceea ce privește schimbul de informații, pluralismul de opinii și mass-media, dreptul la libera exprimare și libertatea informației în era digitală.
- ▶ Organismele de reglementare să elaboreze norme de comportament pe internet în colaborare cu alți factori interesați pentru a asigura protecția copiilor, a vieții private și familiei și a datelor personale în lupta împotriva infracțiunilor cibernetice și dezinformării, fără a încălca dreptul la libera exprimare sau a dreptului de a primi și transmite informația.
- ▶ Evitarea restricțiilor și regulilor excesive privind blocarea și filtrarea conținutului. Asigurarea clarității și consecvenței conceptelor și procedurilor introduse de legislația viitoare, pentru a evita interpretările și practicile arbitrare și abuzive.
- ▶ Orice restricție sau interdicție, în special pentru discursul public și accesul la informație, trebuie introduse doar după consultări publice și trebuie să se bazeze pe principiul transparenței, previzibilității și răspunderii publice și să fie în concordanță cu documentele juridice internaționale din domeniu, inclusiv CEDO.
- ▶ Mecanismele de reglementare a conținutului online trebuie să prevadă **proceduri transparente și garanții adecvate**, inclusiv informarea publică despre restricția care urmează a fi introdusă și motivele care stau la baza introducerii acesteia și despre posibilitatea de a contesta în instanță oricare decizie relevantă pentru a obține despăgubiri judiciare.
- ▶ Limitarea accesului la informația considerată „falsă” sau „că nu este credibilă” în baza unei decizii a unei autorități fără a asigura un echilibru între libertatea de exprimare, libertatea informației și alte drepturi într-un proces judiciar deschis și independent privează sfera informațională de pluralismul de opinii.

- ▶ Proiectele de legi în domeniul reglementării mediului online ar trebui să fie însoțite de o analiză preliminară a costurilor și efectelor economice a implementării lor pentru a evita costuri adiționale semnificative de acces la serviciile de comunicații electronice. De asemenea, trebuie să existe o perioadă de tranziție suficientă de la adoptarea și publicarea oficială a legilor și intrarea lor în vigoare, pentru ca toți factorii implicați în implementarea acestora să reușească să se pregătească.
- ▶ Realizarea de **programe de alfabetizare media și digitală**, pentru a învăța utilizatorii să ia decizii informate și să respecte drepturile și libertățile celor din jur. Programele trebuie implementate atât de societatea civilă și mass-media, cât și de autorități la nivel național și local.

Ce sunt drepturile digitale și cum s-au respectat în pandemie?

Radu Mîrza, Centrul de Politici și Reforme (CPR Moldova), Articol, 2021

Aspecte abordate

Prezentarea conceptului de drepturi digitale inclusiv din perspectivă istorică și analiza impactului digitalizării asupra a trei drepturi (*dreptul la educație, accesul la justiție și libertatea de exprimare și dreptul la informație*) în contextul pandemiei de COVID-19 și a evoluțiilor globale.

Constatări

Drepturile digitale

- În anii '90 drepturile digitale erau asociate cu protecția drepturilor de autor în mediul online. Rezultatul acestei identificări a primit numele de managementul drepturilor digitale (DRM).
- În prezent „drepturile digitale” sunt asociate în mare parte cu libertatea de exprimare, însă acesta este doar un proces de tranziție spre acoperirea întregului grup de drepturi și libertăți individuale sub acest concept.
- În ultimul deceniu, un număr tot mai mare de organizații pentru drepturile omului, juriști și activiști au invocat că drepturile digitale sunt aceleași drepturi individuale tradiționale, dar aplicabile într-un alt mediu – fie că îl numim „online”, „sfera digitală”, sau „internet”
- Consiliul pentru Drepturile Omului al ONU, care a afirmat că „aceleași drepturi pe care le au oamenii offline trebuie protejate și online”. În loc să încercăm să definim noi drepturi pentru spațiul online, ar trebui să ne concentrăm pe extinderea în spațiul cibernetic a drepturilor omului deja existente. Totuși drepturile digitale au particularitățile lor și de aceea merită o noțiune separată.
- Mai multe țări au recunoscut sau codificat dreptul de acces la internet la nivel constituțional.

Dreptul la educație

- În timpul pandemiei, educația la distanță prin mijloace digitale a devenit esențială, asigurând continuarea studiilor, dar amplificând decalajul digital, compromițând dreptul la confidențialitate și protecția datelor și alte inegalități sau riscuri.
- Adoptarea rapidă a digitalizării a adus provocări legate de confidențialitatea datelor, egalitate, nediscriminare, dreptul părinților la autonomie în privința metodelor de educare a copiilor.
- Autoritățile au permis utilizarea diverselor platforme digitale pentru a facilita educația, dar au neglijat amenințările la adresa datelor personale ale copiilor.
- Educația online a evidențiat inegalitățile socio-economice, iar statul trebuie să asigure accesul la tehnologie și conexiune la internet pentru a respecta dreptul la educație și egalitate.

Accesul la justiție

- Impactul negativ al pandemiei asupra funcționării sistemului judiciar a fost compensat prin stimularea digitalizării care a asigurat dreptul la un proces echitabil.
- Realizarea justiției în timpul pandemiei a fost posibilă prin videoconferință, utilizată anterior în cauze penale legate de eliberarea anticipată din arest și plângeri privind condițiile de detenție, dar și pentru instruiri și ședințe.
- Extinderea sistemului la alte tipuri de proceduri judiciare este un potențial pas următor pentru sistemul de justiție din Moldova.
- Instanțele au comunicat actele de procedură prin fax, e-mail sau prin alte mijloace digitale, e-mailul fiind preferat de majoritatea procurorilor și judecătorilor.
- Justiția digitală a fost reformată prin actualizarea Programului integrat de gestionare a fișierelor (PIGD 5.0), care permite depunerea electronică a cererilor de chemare în judecată și facilitează accesul la acțiunile procesuale.

Libertatea de exprimare și dreptul la informație

- Guvernele au abuzat de puterea lor sub pretextul combaterii dezinformării, cenzurând selectiv informațiile și restricționând dreptul la acces la informație.
- În pandemie, Republica Moldova a adoptat câteva decizii îndoielnice privind libertatea de exprimare și dreptul la informare prin prelungirea termenului de răspuns la solicitările de acces la informație, încercarea de a impune mass-media să prezinte doar poziția oficială și blocarea unor site-uri web.
- Autoritățile nu au informat eficient publicul, oferind informații complexe fără a le traduce în îndrumări clare, accesibile publicului larg.

Concluzii și recomandări propuse

- ▶ Pandemia COVID-19 a evidențiat decalajul digital, subliniind nevoia de acces universal la internet, dispozitive adecvate și alfabetizare digitală.
- ▶ Accesul la internet este considerat un drept fundamental al omului, cu impact profund asupra spațiului politic și a drepturilor socio-economice, fiind esențial pentru exercitarea altor drepturi.
- ▶ Este necesară adoptarea de reforme juridice și sociale care să asigure accesul egal la resurse digitale și educație tehnologică pentru toți cetățenii.
- ▶ Codificarea dreptului de acces la internet, dispozitive și cunoștințe ca drept social, care implică intervenția activă din partea autorităților publice pentru garantarea acestora.

Drepturile omului pe internet: Corelația și interdependența dintre drepturile offline și cele online

Andrei Smochină, doctor habilitat, profesor universitar, Academia de Administrare Publică, Alexandru Țărnă, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova, Articol științific, Administrarea Publică nr. 1, 2022

Aspecte abordate

Subiectul drepturilor omului în contextul digitalizării și impactul pe care noile tehnologii îl au asupra aplicării și protecției acestor drepturi. Printre temele discutate se numără: transferul drepturilor în spațiul virtual, necesitatea adaptării soluțiilor juridice, redefinirea conceptelor juridice, apariția drepturilor digitale precum și tendințele la nivel național și internațional.

Constatări

- Apariția drepturilor digitale, cum ar fi dreptul de acces la Internet, dreptul la protecția datelor personale și dreptul de a fi uitat, ca o nouă categorie de drepturi care decurge din evoluția tehnologică și socială.
- Conceptele de „generații” ale drepturilor omului, formulate de K. Vasak, rămân populare, dar au fost criticate pentru lipsa de relevanță și eficiență analitică. Drepturile digitale sunt văzute ca o potențială „nouă generație”, bazată pe schimbările aduse de revoluția digitală.
- Accesul la Internet poate fi văzut ca un drept de primă generație (drept negativ de a nu fi restricționat) și de a doua generație (statul având obligația să creeze infrastructura necesară). Totuși, furnizarea de echipamente necesare nu este obligatorie din partea statului, ci mai degrabă sprijinul pentru categorii vulnerabile.
- Internetul este considerat un mediu esențial pentru realizarea libertății de exprimare, iar accesul la acesta este văzut ca un drept derivat din libertatea de informare. Totuși, recunoașterea internațională a acestui drept rămâne incompletă.
- Accesul la Internet este considerat un element necesar pentru realizarea libertății de exprimare și a dreptului la informare, dar nu este recunoscut în mod general ca un drept independent al omului. Constituția portugheză este un exemplu rar în care acest drept este explicit consacrat.
- Accesul la Internet prin intermediul instituțiilor publice, precum bibliotecile, este prevăzut legal doar pentru a permite cetățenilor accesul la informații publice. Această prevedere are un caracter restrâns și nu obligă statul să ofere acces liber și necondiționat la Internet.
- Dezbaterile asupra dreptului la Internet ca drept natural este controversată. Unii cercetători argumentează că accesul la Internet nu poate fi considerat un drept fundamental, deoarece oamenii au trăit și pot trăi fără el. Alții sugerează că Internetul este mai mult decât un simplu instrument, fiind un sistem fundamental de comunicare și schimb de informații.
- Organisme internaționale, cum ar fi ONU și Consiliul Europei, susțin protejarea drepturilor fundamentale în mediul digital. Acestea permit folosirea platformelor de socializare și a Internetului pentru asociații și exprimare, impunând reguli pentru blocarea legală a conținutului doar în anumite condiții.

Concluziile articolului

- ▶ Deși Internetul facilitează drepturi esențiale, recunoașterea accesului la Internet ca drept uman universal rămâne ambiguă și diferă de la o țară la alta.
- ▶ Este necesar ca statele să creeze măsuri pentru a asigura accesul la Internet, însă aceste obligații sunt încă slab definite.
- ▶ Dezvoltarea de politici clare și strategii de accesibilitate, inclusiv pentru minorități și persoane vulnerabile, este esențială pentru ca drepturile digitale să fie efectiv protejate și recunoscute ca parte integrantă a drepturilor omului.
- ▶ Accesul la Internet devine tot mai necesar pentru exercitarea unei game largi de drepturi, precum informarea și libertatea de exprimare. Drepturile digitale sunt un fenomen emergent, care necesită reglementări specifice.
- ▶ Este important ca statele să adopte reglementări care protejează drepturile omului în mediul digital, inclusiv împotriva abuzurilor și restricțiilor nejustificate, menținând o balanță între libertate și protecție.
- ▶ Autorii propun o nouă categorie – „drepturi binare” – pentru drepturile digitale care se pot aplica online și offline. Accesul la Internet, însă, ar fi exclus din această categorie, deoarece nu se poate exercita în afara mediului digital.
- ▶ Este esențial ca legislația să reglementeze mai clar accesul la Internet, echilibrând libertățile și securitatea, în contextul tehnologiilor de supraveghere și control, fără a compromite libertatea de acces și exprimare online.
- ▶ Tendința de diversificare a drepturilor digitale poate ajuta la creșterea protecției în spațiul online, dar este esențial să se evite multiplicarea excesivă a drepturilor care pot distra atenția de la implementarea concretă a celor fundamentale.

Tendențe

- ▶ Digitalizarea datorită trans-teritorialității și trans-naționalității spațiului virtual determină fortificarea rolului reglementărilor internaționale ale drepturilor omului, a standardelor internaționale și a instrumentelor de protecție a acestora, ceea ce duce inevitabil la universalizarea drepturilor omului, la nivelarea diferențelor naționale în asigurarea lor.
- ▶ În majoritatea țărilor, sfera reglementării existenței digitale a unui individ și în speță accesul la Internet se află în afara zonei de interes a legiuitorului, în timp ce un număr tot mai mare de oameni sunt interesați de una sau alta componentă a drepturilor digitale și a apărării drepturilor și libertăților sale în Internet.
- ▶ Legislația Republicii Moldova nu conține reguli speciale care reglementează drepturile omului pe Internet și în speță nu se operează cu sintagmele drepturi online vs. drepturi online. Prin urmare, în cazul unor litigii, regulile generale adoptate fără a lua în considerare digitalizarea pot genera conflicte interminabile și lipsă de echitate, dar și stagnare în fața progresului.
- ▶ Atâta timp cât nu vor fi consacrate drepturile și libertățile fundamentale ale omului în sfera digitală și alte lucruri virtuale, până când legiuitorul nu va specifica conținutul acestor drepturi, nu le va interpreta, este practic imposibil să avem o reglementare a spațiului digital și o apărare eficientă a drepturilor omului în sfera online.

Ascuns la vedere. Cercetare privind responsabilitatea Companiilor de Telecomunicații folosind metodologia Ranking Digital Rights – Moldova

Balkan Investigative Reporting Network (BIRN), Cercetare, 2023

Aspecte abordate

Evaluarea companiilor de telecomunicații Orange Moldova și Moldcell cu privire la transparență și angajamentele lor de a proteja libertatea de exprimare și viața privată ale utilizatorilor. Cercetarea s-a bazat pe metodologia [Ranking Digital Rights Corporate Accountability Index](#) și a mai inclus alte 10 companii din Albania, Bosnia și Herțegovina, Kosovo, Macedonia de Nord și Serbia.

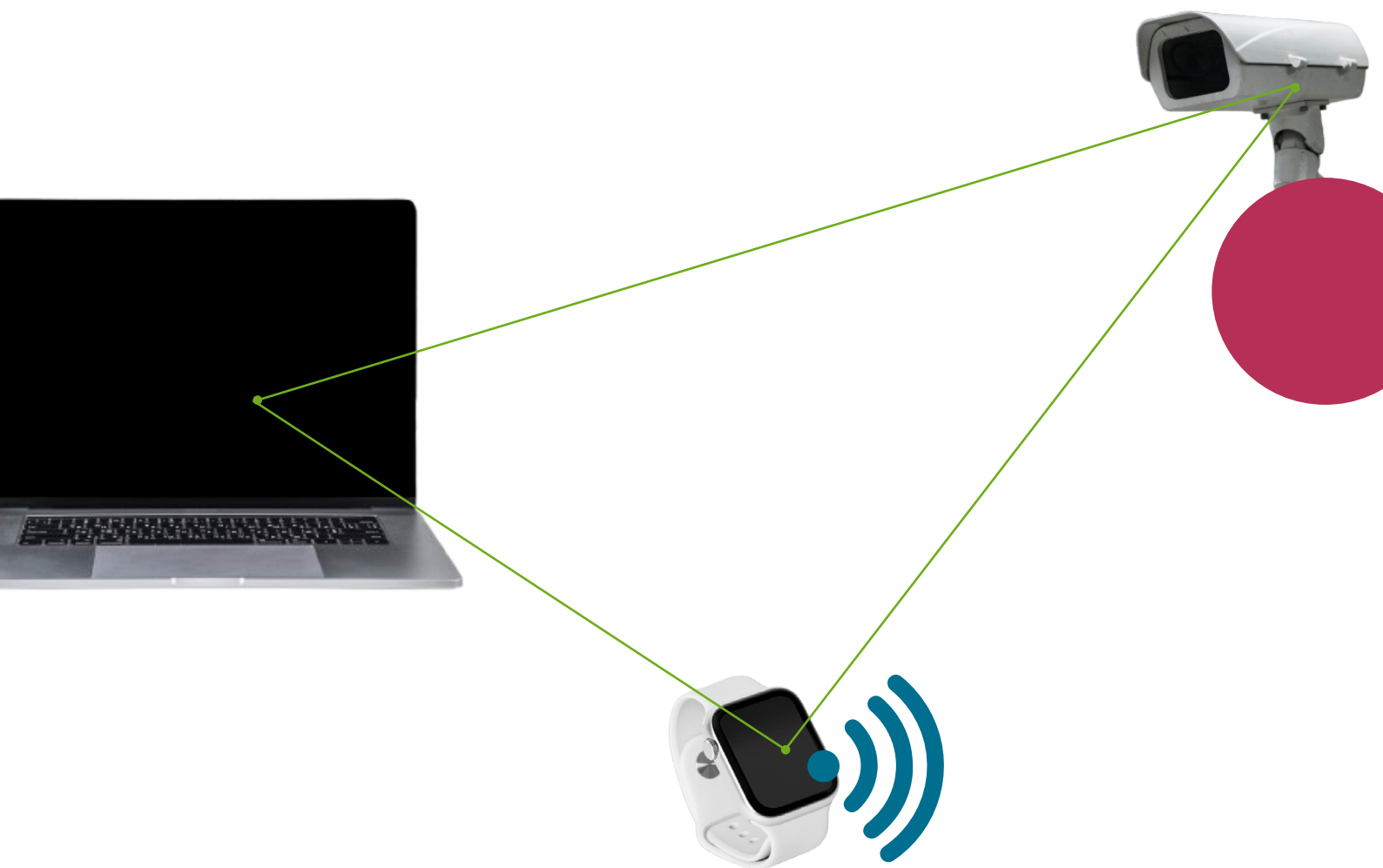
Principalele constatări

- După analiza indicatorilor legați de libertatea de exprimare și viața privată, atât Moldcell, cât și Orange Moldova mai pot aduce îmbunătățiri în anumite domenii. Ambele companii ar trebui să se concentreze pe sporirea accesibilității, a înțelegerii termenilor și a condițiilor specificate pentru serviciile mobile preplătite, dar și pe îmbunătățirea transparenței și comunicării cu clienții cu privire la modificările aduse condițiilor de utilizare (Termeni de utilizare, ToS).
- Este nevoie de clarificarea și aplicarea transparentă a ToS și sporirea transparenței politicilor companiilor în ce privește restricționarea conținutului și a numerelor de telefon.
- Ambele companii ar trebui să aibă în vedere îmbunătățirea transparenței și a comunicării în ce privește colectarea, interpretarea și partajarea informațiilor despre utilizatori, precum și a politicilor și practicilor legate de gestionarea și închiderea rețelelor.
- Prin abordarea acestor domenii, Moldcell și Orange Moldova vor putea proteja mai bine drepturile și confidențialitatea clienților lor și își pot consolida încrederea în relația cu părțile interesate.

Recomandări generalizate pentru companiile Orange Moldova și Moldcell

- ▶ Să îmbunătățească **accesibilitatea și inteligibilitatea Termenilor** de utilizare pentru serviciile mobile preplătite. Să îmbunătățească claritatea și transparența politicilor de aplicare a Termenilor de utilizare. Să ofere explicații clare și detaliate cu privire la politicile sale de aplicare a Termenilor de utilizare atât pentru serviciile mobile preplătite, cât și pentru cele postplătite,
- ▶ Să îmbunătățească **transparența și comunicarea cu clienții** în ceea ce privește modificările aduse Termenilor de utilizare. Să creeze o arhivă publică sau un jurnal de modificări pentru a permite astfel clienților să urmărească și să facă referire cu ușurință la orice modificări aduse.
- ▶ Să se asigure că politicile lor de aplicare a Termenilor de utilizare sunt aplicate în mod consecvent și comunicate în mod clar clienților lor, pentru a se asigura că aceștia sunt conștienți de consecințele încălcării acestor termeni.

- ▶ Să sporească transparența și claritatea **politicilor de restricționare a conținutului și a conturilor** de utilizator. Să ofere informații despre cererile guvernului sau ale instanțelor de judecată de restricționare a conținutului sau a conturilor, precum și despre cererile private de restricționare a conținutului sau a conturilor de utilizator.
- ▶ Să îmbunătățească transparența practicilor de gestionare a rețelelor de telecomunicații, în special în ceea ce privește prioritizarea anumitor tipuri de trafic sau aplicații.
- ▶ Să ofere informații clare și detaliate despre **politicile și procedurile lor de închidere a conturilor** de utilizator sau de modificare a condițiilor contractuale, inclusiv orice legi sau reglementări relevante care se aplică în astfel de cazuri.
- ▶ Să îmbunătățească gradul de înțelegere de către public a **politicilor lor de confidențialitate** (PC).
- ▶ Să îmbunătățească transparența politicilor și practicilor de colectare, interpretare și partajare a informațiilor despre utilizatori. Să prezinte mai multe informații despre scopurile colectării datelor utilizatorilor, modul în care acestea sunt colectate și utilizate și cum sunt apoi partajate cu alte companii sau cu guvernul moldovean.
- ▶ Orange Moldova ar trebui, să furnizeze mai multe informații despre serviciile sale de internet către companiile din Transnistria, inclusiv orice posibil schimb de date cu Interdniercom sau cu alte companii de telecomunicații din regiune.

Drepturile digitale în Republica Moldova: Oportunități și responsabilități în vreme de război hibrid

Cristina Durnea, Centrul pentru Jurnalism Independent, Document analitic, 2023

Aspecte abordate

Analizează evoluția conceptului de drepturi digitale și oferă recomandări pentru reforme legislative, asigurând protecția drepturilor în fața amenințărilor cibernetice. Discută provocarea reglementării echilibrate a spațiului online, expusă la dezinformare și propagandă, în timp ce încearcă să respecte drepturile fundamentale ale omului.

Constatări privind tehnologiile digitale în Republica Moldova

- Cadrul legal asigură acces nediscriminatoriu la serviciile de comunicații electronice, dar infrastructura este sub media Europei de Est, necesitând îmbunătățiri. Moldova se află pe locul 79 la viteza Internetului mobil și pe locul 39 la banda largă fixă, cu cel mai ieftin Internet fix la nivel global. Rata de penetrare a Internetului fix a crescut la 67% la nivel de gospodărie, cu migrarea spre conexiuni de mare viteză, în principal datorită disponibilității rețelelor de fibră optică. Crește utilizarea tehnologiilor 4G și numărul abonaților activi la Internet mobil, ajungând la 2,8 milioane utilizatori. Emisia de televiziune analogică a fost complet oprită din 2022.
- Dezvoltarea rapidă a tehnologiilor digitale a dus la creșterea pieței serviciilor de acces la Internet și mass-media online, sprijinită de prețurile avantajoase și infrastructura dezvoltată. Discrepanțe digitale mari între tineri și persoanele în vârstă, doar 34% dintre cei de 60-79 de ani folosesc Internetul.
- Strategia de Transformare Digitală (2023-2030) vizează dezvoltarea unei societăți digitale protejarea drepturilor și datelor personale în spațiul cibernetic. Guvernul promovează accesul la Internet ca drept fundamental și implementează programe naționale de alfabetizare digitală.

Constatări privind drepturile digitale

- Drepturile digitale sunt o extensie a drepturilor omului, incluzând accesul la Internet, libertatea de exprimare online, protecția datelor personale și dreptul la viață privată.
- Gradul de conștientizare a drepturilor digitale în Republica Moldova este scăzut, iar sistemul educațional este doar la un nivel emergent în pregătirea digitală.
- Reglementările privind mediul online sunt dispersate în diverse legi naționale și convenții internaționale, fără o reglementare explicită a drepturilor digitale.
- Moldova are obligații internaționale de a proteja libertățile fundamentale online, ca membru al ONU, Consiliului Europei și țară candidat la UE.
- Protecția libertății de exprimare online este esențială, iar restricțiile asupra conținutului online trebuie să fie proporționale și monitorizate de autorități și societatea civilă. Perioadele de urgență impun ca restricțiile asupra libertății de exprimare online să fie necesare și proporționale, monitorizate constant de instituții democratice.

- Convențiile internaționale precum Convenția Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) și Articolul 19 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice se aplică atât online, cât și offline.

Constatări privind libertatea de exprimare pe internet

- Republica Moldova este vulnerabilă la propaganda rusă și războiul hibrid, inclusiv prin știri false și manipularea opiniei publice.
- Platformele online sunt surse prolifere de intoleranță, inclusiv discursuri de ură și exprimări discriminatorii, în special în contextul războiului din Ucraina.
- Internetul este o sursă majoră de informare pentru moldoveni, cu o utilizare zilnică de 76,3%, însă conținutul online tinde spre senzaționalism în detrimentul conținutului de calitate.
- Discursul de ură este răspândit pe platformele online, fiind generat de actori politici și religioși, atât locali, cât și internaționali.
- Lipsa de responsabilitate editorială este o problemă pentru multe portaluri online, în special din cauza anonimatului proprietarilor și editorilor.
- Legea anti-dezinformare din 2022 a introdus obligații pentru deținătorii de website-uri să ofere date de contact, dar aplicarea sa a fost dificilă și controversată.
- Anonimatul online este protejat prin legislația privind datele personale, dar există excepții pentru demersuri legale.
- Un proiect de lege din 2023 prevede crearea unui Registru public al instituțiilor mass-media, care ar putea reduce anonimatul pentru instituțiile ce doresc subvenții.
- Polarizarea politică, culturală și religioasă este replicată intens în mediul online și afectează atât conținutul generat de utilizatori, cât și de jurnaliști.
- Mass-media web-native se confruntă cu provocări financiare și echipe mici, iar jurnalismul de investigație depinde de sprijinul partenerilor de dezvoltare.

Concluzii

- Republica Moldova se confruntă cu un context regional complicat, accentuând vulnerabilitățile în securitatea informațională și cibernetică. Crizele de securitate au fost gestionate în mare parte sub regimul stării de urgență, care a fost în vigoare timp de aproximativ 27 de luni între 2020 și 2023.
- Măsurile restrictive ale autorităților au avut eficiență redusă în protejarea spațiului informațional. Utilizarea prelungită a mecanismelor excepționale de securitate riscă să ducă la abuzuri de putere.
- Transformarea digitală rapidă a Republicii Moldova este susținută de infrastructură solidă și tehnologie accesibilă. Noua Strategie de transformare digitală (2023-2030) vizează promovarea accesului la Internet ca drept fundamental și creșterea alfabetizării digitale pentru toți cetățenii.
- Drepturile digitale sunt un concept nou și puțin înțeles în Republica Moldova, unde gradul de conștientizare a publicului este scăzut, iar legislația nu le reglementează explicit, deși există acte normative care influențează accesul la comunicații, informație, libera exprimare și viața privată.

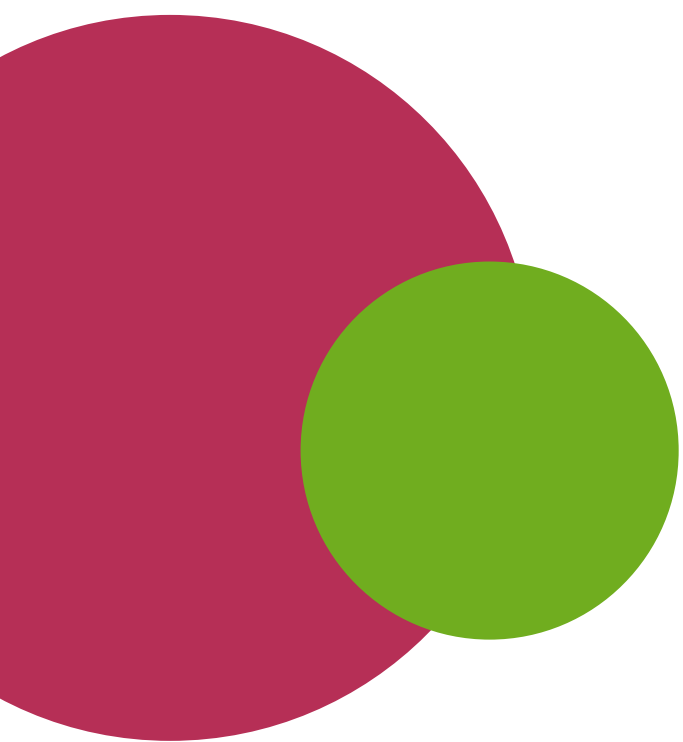
- Ca stat membru al organizațiilor internaționale și parte la tratatele privind drepturile omului, Republica Moldova are obligația de a respecta și proteja libertățile fundamentale online, inclusiv în perioade de urgență, asigurând că orice măsuri restrictive sunt necesare, proporționale și supuse monitorizării continue de către parlament și societatea civilă.
- Internetul este o sursă principală de informație în Republica Moldova, cu o creștere semnificativă a platformelor media web-native, însă acesta facilitează și răspândirea diverselor forme de intoleranță.
- Multe portaluri informaționale online din Republica Moldova nu au reguli clare de confidențialitate, ceea ce complică sau face imposibilă tragerea la răspundere a autorilor de conținut neconform, iar încercările autorităților de a rezolva problema anonimatului au eșuat din cauza dificultăților de aplicare și a riscurilor pentru drepturile digitale ale indivizilor.
- Lipsa reglementărilor explicite pentru presa online creează impresia greșită că mass-media web-nativă este scutită de legi, deși cadrul juridic național permite tragerea la răspundere juridică pentru conținutul ilegal; totuși, dificultățile în identificarea autorilor îngreunează aplicarea sancțiunilor.
- Platformele online gestionate de furnizorii de servicii media nu sunt reglementate efectiv în Republica Moldova, iar mecanismele de supraveghere și protecție a minorilor și publicului larg sunt insuficiente.
- Implementarea legislației care protejează drepturile cetățenilor și reglementează activitatea mass-media întâmpină dificultăți, iar mecanismele de control pentru conținutul online sunt inadecvate.
- Cadrul juridic național nu definește clar conceptul de „mass-media online”, reglementările existente fiind limitate la reflectarea alegerilor și respectarea unor principii de bază.
- Republica Moldova nu are un sistem instituționalizat de educație media, iar inițiativele de promovare a gândirii critice provin doar din partea societății civile, cu impact redus în mediul online.
- Eforturile de combatere a dezinformării au dus la crearea Centrului pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării, însă cadrul legal necesită ajustări, iar un proiect de comunicare strategică pentru 2024-2028 este înregistrat în Parlament.
- Noile reglementări din 2023 privind accesul la informațiile de interes public simplifică procedura pentru solicitanți și introduc standarde pentru publicarea proactivă a informațiilor.

Recomandări

- ▶ Dezvoltarea și implementarea mijloacelor eficiente de protejare a spațiului informațional al Republicii Moldova, care să fie raportate, în mod direct, la riscurile reale de securitate.
- ▶ Implementarea modelelor transparente și responsabile de reglementare a conținutului online, care să protejeze drepturile digitale și să evite încurajarea practicilor de moderare excesiv de restrictive.
- ▶ Asigurarea faptului că măsurile restrictive asupra drepturilor digitale, inclusiv asupra libertății de exprimare în mediul online, impuse pe durata regimului stării de urgență, sunt: - necesare, proporționale, și pasibile de a fi monitorizate de către organele parlamentare, de către instituțiile naționale din domeniul drepturilor omului, dar și, în

special, de către societatea civilă; - impuse în condiții de transparență și cu asigurarea dreptului la un recurs efectiv.

- ▶ Asigurarea previzibilității măsurilor restrictive în timpul stării de urgență prin stabilirea unor norme clare pentru identificarea surselor online ce pot fi blocate.
- ▶ Sporirea conștientizării publicului privind drepturile digitale implică promovarea accesului la Internet ca drept fundamental, implementarea de programe de alfabetizare digitală și integrarea acestora în educația de bază, conform Strategiei de transformare digitală 2023-2030.
- ▶ Reducerea impunității în comunicarea online prin transparența proprietății mass-media, îmbunătățirea reglementărilor serviciilor video, sesizarea discursului de ură, consolidarea capacităților instituționale și eficientizarea autoreglementării jurnalistice.
- ▶ Crearea de mecanisme pentru educarea publicului în evaluarea critică a informațiilor și identificarea riscurilor informaționale, cu sprijinul organizațiilor media și al societății civile, este esențială pentru promovarea alfabetizării informaționale.
- ▶ Dezvoltarea comunicării strategice și combaterii dezinformării necesită ajustarea cadrului de reglementare al Centrului pentru Comunicare Strategică, eliminarea noțiunilor vagi și aprobarea unei strategii naționale de comunicare strategică.
- ▶ Crearea un sistem complex și eficient de implementare a cadrului legal de reglementare a dreptului de acces la informațiile de interes public.

Accesul la justiție prin prisma digitalizării informației

Tatiana Ciaglic, formator INJ, membru CSM, doctorand USM, Articol științific, Revista Institutului Național al Justiției Nr. 3(66), 2023

Aspecte abordate

Accesul la justiție prin prisma digitalizării în sensul posibilității justițiabililor de a se adresa instanței de judecată, dispunând de drepturile lor cu scopul satisfacerii intereselor legitime.

Constatări

- Pandemia a accelerat adoptarea interacțiunii electronice între justițiabili și instanțe, cu studii și recomandări la nivel global privind utilizarea tehnologiilor precum videoconferințele, depunerea/recepționarea electronică a documentelor și semnătura electronică.
- Aplicarea noilor tehnologii în sfera justiției generează necesitatea reconceptualizării principiilor de drept și a modului de realizare a justiției.
- Digitalizarea justiției, ar aduce beneficii atât pentru justițiabili, cât și profesioniștii din domeniul justiției (atât din profesiile publice, cât și din profesiile libere).
- Beneficiile digitalizării sectorului justiției includ: accesul rapid la informațiile personale necesare, veridicitatea oficială a actelor accesate, evaluarea rapidă a legalității și legitimității actelor, stabilirea rapidă a interacțiunii dintre acte oficiale, eficiență în realizarea atribuțiilor profesionale, reducerea volumului de lucru și dinamizarea procedurilor premergătoare procesului judecătoresc.
- Profesioniștii din domeniul justiției – necesită competență mai largă de acces la informația digitalizată în scopul exercitării atribuțiilor profesionale.
- Digitalizarea informației juridice este un proces complex, fără limite fixe, care deschide noi perspective de valorificare a informației publice și private. Metodele de sistematizare și criteriile de acces trebuie încă definite pentru a asigura un acces diferențiat și eficient.
- Abordările de schimbare a status quo-ului presupun fie modificarea cadrului normativ procedural, fie dezvoltarea soluțiilor tehnice customizate, ambele necesitând timp, iar ultima și investiții considerabile pentru implementare și întreținere.
- Digitalizarea interacțiunii cu instanțele de judecată implică provocări legate de dublarea procedurilor și asigurarea gestionării corecte a datelor. Videoconferința eficientizează resursele și menține celeritatea procedurilor, iar înregistrările audio ale ședințelor sunt disponibile. În același timp cadrul normativ pentru utilizarea videoconferințelor și accesul la înregistrări este limitat și depășit, necesitând actualizări, inclusiv prin subsistemul eDosar Judiciar.
- Revitalizarea sectorului judiciar depinde de gestionarea tehnică și procedurală, cu digitalizarea impunând modificări esențiale în codurile de procedură și necesitatea unor noi principii pentru procesele digitalizate. Acestea includ interfețe intuitive, acces securizat, comunicare pro-activă, și integrarea sistemelor informaționale. Pregătirea cadrului normativ trebuie să fie sincronizată cu soluțiile tehnice, iar instanțele trebuie să promoveze utilizarea noilor tehnologii, cum ar fi e-Dosarul Judiciar și semnătura electronică.

- Planul de acțiuni al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (CEPEJ) 2022-2025 „Digitalizarea pentru o justiție mai bună” oferă principiile pentru digitalizarea justiției: eficiența justiției, transparența justiției, justiția colaborativă, justiția umană, justiția centrată pe oameni, justiția informată, CEPEJ responsabil și interactiv.
- Strategia privind asigurarea independenței și integrității domeniului justiției pentru anii 2022–2025 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia, prevăd un șir de acțiuni menite să faciliteze digitalizarea domeniului judiciar, inclusiv accesul la justiție prin intermediul sistemului informatic e-Dosar Judiciar.

Concluzii

- ▶ Digitalizarea informației, fie publică sau privată, extinde accesul liber la justiție și dreptul la un proces echitabil, redefinind aplicabilitatea principiilor juridice recunoscute.
- ▶ Digitalizarea îmbunătățește calitatea serviciului public de Justiție și eficiența acestuia, reducând durata examinării cauzelor și costurile serviciilor juridice, atât pentru persoanele private, cât și pentru sectorul public.
- ▶ Digitalizarea contribuie la creșterea calității serviciilor oferite de profesiile din sfera justiției, cum ar fi avocații și notarii.
- ▶ Perspectivele digitalizării informației și aplicabilitatea practică în domeniul justiției necesită o reconceptualizare a multor componente ale dreptului.
- ▶ Este necesară revederea modului în care justițiabilii interacționează cu instanțele de judecată, își realizează drepturile și își satisfac interesele lor legitime.

Aspecte abordate

Situația privind mediul de activitate a societății civile din Republica Moldova în domeniul Drepturi digitale și evoluțiile din anul 2024, prin prisma standardelor și indicatorilor din metodologia CSO Meter.

Constatări

- Internetul este accesibil pe întreg teritoriul Republicii Moldova, ceea ce facilitează activitatea online intensă și contribuie la digitalizarea continuă a societății.
- În Moldova, conștientizarea publică privind drepturile digitale este redusă, iar legislația nu reglementează explicit aceste drepturi. Există lacune legislative în acest domeniu.
- Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării (MDED) a publicat Cartea Albă privind Guvernanța Datelor și Inteligența Artificială (2024) pentru a ghida dezvoltarea politicilor publice în sectorul digital și a constituit Sub-Consiliul Național pentru Inteligență Artificială și Guvernanța Datelor cu participanți din societatea civilă.
- Sistemele informațional publice nu utilizează tehnologie AI, dar aplică tehnologii de recunoaștere facială și supraveghere, unele dintre acestea fiind interconectate cu registrele de date personale.
- Strategia de Transformare Digitală a Republicii Moldova 2023-2030 abordează drepturile digitale și include măsuri pentru reducerea decalajului digital și îmbunătățirea competențelor digitale.
- Conștientizarea și protecția drepturilor digitale în sectorul justiției și al securității cibernetice sunt insuficiente.
- Republica Moldova a semnat Convenția-cadru a CoE privind IA, drepturile omului, democrația și statul de drept.
- Parlamentul a adoptat Legea privind contractele de furnizare de conținut și servicii digitale.
- Serviciul de Informații și Securitate a continuat blocarea paginilor cu „știri false” fără o bază legală clară.

Concluzii

- Deși Moldova a făcut progrese semnificative în digitalizarea infrastructurii, cadrul legislativ rămâne în urmă în ceea ce privește protecția drepturilor digitale. În lipsa unei legislații clare, drepturile și libertățile online sunt protejate în principal prin legi generale, nu specifice mediului digital.
- Inițiativele de promovare a drepturilor digitale și de reducere a decalajului digital sunt prezente, dar insuficiente. Fără o intervenție legislativă mai fermă și campanii de conștientizare, accesul egal la internet și protecția drepturilor în mediul digital pot rămâne incomplete.

- Introducerea noilor tehnologii (IA, Blockchain) fără un cadru de reglementare adecvat poate duce la riscuri de încălcare a drepturilor omului și la o guvernare digitală deficitară.
- Eforturile pentru alfabetizarea digitală și consolidarea competențelor digitale trebuie intensificate pentru a combate decalajul digital, în special în rândul grupurilor vulnerabile.

Recomandări

- ▶ Guvernul / MDED să dezvolte capacități de elaborare a politicilor pentru a integra o abordare bazată pe drepturile omului în politicile de digitalizare.
- ▶ Guvernul să dezvolte (eventual în baza Sub-Consiliului Național pentru Inteligență Artificială și Guvernanța Datelor (SCIA)) o platformă națională informală pentru dialog deschis (între instituțiile statului, sectorul de afaceri și OSC-uri), cu scopul de a transfera expertiza și abilitățile în domeniul drepturilor digitale.
- ▶ Guvernul să implementeze un program național la scară largă de dezvoltare uniformă a competențelor digitale pentru creșterea nivelului de alfabetizare digitală în întreaga țară.
- ▶ Sistemul de justiție să dezvolte competența de instruire în sfera drepturilor digitale a judecătorilor, procurorilor și avocaților pentru a judeca cazurile de încălcare a drepturilor digitale.
- ▶ OSC-urile să adopte o poziție pro-activă în promovarea drepturilor digitale și educarea publicului cu privire la drepturile digitale, pentru a crește alfabetizarea digitală și conștientizarea riscurilor legate de utilizarea tehnologiilor emergente.

